WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 10 lutego 2009 r.*

W sprawie C-185/07

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 68 WE i art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez House of Lords (Zjednoczone Królestwo) postanowieniem z dnia 28 marca 2007 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 2 kwietnia 2007 r., w postępowaniu:

Allianz SpA, dawniej Riunione Adriatica Di Sicurtà SpA,

Generali Assicurazioni Generali SpA,

przeciwko

West Tankers Inc.,

* Język postępowania: angielski.

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie: V. Skouris, prezes, P. Jann, C.W.A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts i A. Ó Caoimh, prezesi izb, P. Kūris, E. Juhász, G. Arestis, A. Borg Barthet, J. Klučka (sprawozdawca), E. Levits i L. Bay Larsen, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,
sekretarz: K. Sztranc-Sławiczek, administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 10 czerwca 2008 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu Allianz SpA, uprzednio Riunione Adriatica di Sicurtà SpA, oraz Generali Assicurazioni Generali SpA przez S. Malesa, QC, wspieranego przez S. Mastersa, barrister,

— w imieniu West Tankers Inc. przez I. Chetwooda, solicitor, wspieranego przez T. Brentona oraz D. Baileya, barristers,

— w imieniu rządu Zjednocoznego Królestwa przez V. Jackson oraz S. Behzadi-Spencer, działające w charakterze pełnomocników, wspierane przez V. Veedera oraz A. Laytona, QC,

— w imieniu rządu francuskiego przez G. de Bergues'a oraz A.L. During, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez A.M. Rouchaud-Joët oraz M. Wilderspina, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 4 września 2008 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między Allianz SpA, dawniej Riunione Adriatica di Sicurtà SpA, i Generali Assicurazioni Generali SpA (zwanymi dalej łącznie „Allianz i Generali") a West Tankers Inc. (zwaną dalej „West Tankers") w przedmiocie odpowiedzialności West Tankers z tytułu czynu niedozwolonego.

Ramy prawne

Prawo międzynarodowe

3 Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych sporządzona w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r. (*Recueil des traités des Nations unies*, tom 330, s. 3, zwana dalej „konwencją nowojorską") stanowi w art. II ust. 3:

„Sąd umawiającego się państwa, w którym wszczęto spór w sprawie, co do której strony zawarły umowę w rozumieniu niniejszego artykułu, na żądanie jednej ze stron odeśle strony do arbitrażu, chyba że stwierdzi, że dana umowa jest nieważna, niewykonalna lub nie nadaje się do realizacji".

Prawo wspólnotowe

4 Zgodnie z motywem dwudziestym piątym rozporządzenia nr 44/2001:

„W celu zachowania międzynarodowych zobowiązań zaciągniętych przez państwa członkowskie niniejsze rozporządzenie nie może wywierać skutków w zakresie zawartych przez państwa członkowskie konwencji w sprawach szczególnych".

5 Artykuł 1 ust. 1 i 2 tego rozporządzenia stanowi:

„1. Niniejsze rozporządzenie ma zastosowanie w sprawach cywilnych i handlowych, niezależnie od rodzaju sądu. Nie obejmuje ono w szczególności spraw podatkowych, celnych i administracyjnych.

2. Niniejszego rozporządzenia nie stosuje się do:

[…]

d) sądownictwa polubownego”.

6 Zgodnie z art. 5 omawianego rozporządzenia:

„Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim:

[…]

3) jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu — przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę;

[…]".

Prawo krajowe

7 Artykuł 37 ust. 1 Supreme Court Act 1981 (ustawy o sądzie najwyższym z 1981 r.) stanowi:

„High Court może wydać w drodze postanowienia (tymczasowego albo ostatecznego) zakaz […] we wszystkich przypadkach, w których uzna to za słuszne i właściwe".

8 Arbitration Act 1996 (ustawa o arbitrażu z 1996 r.) przewiduje w art. 44, zatytułowanym „Właściwość sądu w zakresie postępowań arbitrażowych":

1) W braku odmiennej umowy stron sąd posiada, do celów postępowania arbitrażowego i w odniesieniu do niego, taką samą właściwość w zakresie wydawania zakazów w dziedzinach wymienionych poniżej jak właściwość, którą posiada do celów postępowania sądowego i w odniesieniu do niego.

2) Do dziedzin tych należą:

[…]

e) wydawanie zakazów tymczasowych […].

Postępowanie przed sądem krajowym i pytanie prejudycjalne

9 W sierpniu 2000 r. Front Comor, statek będący własnością West Tankers, który został wyczarterowany przez Erg Petroli SpA (zwaną dalej „Erg"), uderzył w Syrakuzach (Włochy) w przystań należącą do Erg i wyrządził tam szkody. Umowa czarteru podlegała prawu angielskiemu i zawierała klauzulę przewidującą arbitraż w Londynie (Zjednoczone Królestwo).

10 Erg zwróciła się do swoich ubezpieczycieli, Allianz i Generali, o wypłatę odszkodowania w granicach sumy ubezpieczenia i wszczęła w Londynie postępowanie arbitrażowe przeciwko West Tankers w odniesieniu do szkód nieobjętych umową ubezpieczeniową. West Tankers zakwestionowała swą odpowiedzialność za szkody powstałe w wyniku uderzenia.

11 Po wypłaceniu Erg odszkodowania z tytułu polis ubezpieczeniowych za poniesione przez nią szkody Allianz i Generali wniosły w dniu 30 lipca 2003 r. powództwo przeciwko West Tankers do Tribunale di Siracusa (Włochy) w celu odzyskania kwot wypłaconych Erg. Ubezpieczyciele oparli się w tym względzie na przysługującej im subrogacji ustawowej polegającej na wstąpieniu w prawa Erg, zgodnie z art. 1916 włoskiego kodeksu cywilnego. West Tankers podniosła zarzut braku właściwości tego sądu, uzasadniony istnieniem zapisu na sąd polubowny.

12 Równolegle West Tankers wszczęła, w dniu 10 września 2004 r., przed High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Commercial Court) (Zjednoczone Królestwo) postępowanie mające na celu wydanie orzeczenia stwierdzającego, że spór między nią a Allianz i Generali należy poddać, zgodnie ze wspomnianym zapisem na sąd polubowny, postępowaniu arbitrażowemu. West Tankers wniosła również o wydanie względem Allianz i Generali zakazu korzystania z innych środków prawnych niż arbitraż i dalszego prowadzenia postępowania przed Tribunale di Siracusa (zwanego dalej „anti-suit injunction").

13 W orzeczeniu z dnia 21 marca 2005 r. High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Commercial Court) uwzględnił żądania West Tankers i wydał anti-suit injunction wobec Allianz i Generali. Ubezpieczyciele ci wnieśli odwołanie od tego orzeczenia do House of Lords. Podnieśli w nim, że wydanie takiego zakazu jest sprzeczne z rozporządzeniem nr 44/2001.

14 House of Lords powołał się w pierwszej kolejności na wyrok z dnia 9 grudnia 2003 r. w sprawie C-116/02 Gasser, Rec. s. I-14693 oraz wyrok z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie C-159/02 Turner, Rec. s. I-3565, w których Trybunał orzekł co do istoty, że skierowany do strony zakaz wszczynania lub dalszego prowadzenia postępowania przed sądem państwa członkowskiego nie jest zgodny z reżimem prawnym ustanowionym przez rozporządzenie nr 44/2001, nawet jeżeli został wydany przez sąd właściwy na mocy tego rozporządzenia. Takie rozstrzygnięcie uzasadnione jest okolicznością, że wspomniane rozporządzenie zawiera kompletny zbiór jednolitych

reguł dotyczących podziału właściwości między sądami państw członkowskich, które — w celu prawidłowego stosowania tych reguł — muszą obdarzać się wzajemnie zaufaniem.

15 Niemniej w opinii House of Lords zasada ta nie może zostać rozszerzona na arbitraż, który został całkowicie wyłączony z zakresu stosowania rozporządzenia nr 44/2001 na mocy jego art. 1 ust. 2 lit. d). Jak wskazuje ten sąd, w omawianej dziedzinie nie istnieje zbiór jednolitych reguł wspólnotowych stanowiących przesłankę niezbędną dla wypracowania i stosowania wzajemnego zaufania między sądami państw członkowskich. Co więcej, z wyroku z dnia 25 lipca 1991 r. w sprawie C-190/89 Rich, Rec. s. I-3855, wynika, że ustanowione w art. 1 ust. 2 lit. d) rozporządzenia nr 44/2001 wyłączenie znajduje zastosowanie nie tylko do postępowań arbitrażowych jako takich, ale również do postępowań sądowych mających za przedmiot arbitraż. Wyrok z dnia 17 listopada 1998 r. w sprawie C-391/95 Van Uden, Rec. s. I-7091, sprecyzował, że arbitraż stanowi przedmiot postępowania sądowego, kiedy celem tego postępowania jest ochrona prawa do rozstrzygnięcia sporu w drodze arbitrażu, co ma miejsce w postępowaniu przed sądem krajowym.

16 House of Lords wywodzi z powyższego, że skoro cała dziedzina arbitrażu mieści się poza zakresem stosowania rozporządzenia nr 44/2001, to skierowany do Allianz i Generali zakaz korzystania z innych środków prawnych niż arbitraż i dalszego prowadzenia postępowania przed Tribunale di Siracusa nie może naruszyć tego rozporządzenia.

17 Wreszcie House of Lords zwraca uwagę, że sądy Zjednoczonego Królestwa wydają anti-suit injunctions od wielu lat. Praktyka ta stanowi w jego opinii skuteczny środek dla sądu państwowego miejsca siedziby sądu arbitrażowego, który sprawuje nad nim kontrolę, jako że wzmacnia pewność prawa, ograniczając możliwości konfliktu między orzeczeniem arbitrażowym a orzeczeniem sądu państwowego. House of Lords podkreśla ponadto, że gdyby omawiana praktyka została przyjęta również przez sądy pozostałych państw członkowskich, przyczyniałaby się do zwiększenia konkurencyjności Wspólnoty Europejskiej względem światowych centrów arbitrażu, takich jak Nowy Jork, Bermudy lub Singapur.

18 W tych okolicznościach House of Lords postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy wydanie przez sąd państwa członkowskiego decyzji zakazującej danej osobie wszczynania lub dalszego prowadzenia postępowania w innym państwie członkowskim ze względu na fakt, że takie postępowanie narusza zapis na sąd polubowny, jest zgodne z rozporządzeniem (WE) nr 44/2001?".

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

19 Zadając powyższe pytanie, House of Lords zmierza zasadniczo do ustalenia, czy wydanie wobec danej osoby przez sąd państwa członkowskiego zakazu wszczynania i dalszego prowadzenia postępowania przed sądami innego państwa członkowskiego, z tego względu że takie postępowanie narusza zapis na sąd polubowny, jest niezgodne z rozporządzeniem (WE) nr 44/2001, mimo że art. 1 ust. 2 lit. d) tego rozporządzenia wyłącza arbitraż z jego zakresu stosowania.

20 Anti-suit injunctions, takie jak będące przedmiotem postępowania przed sądem krajowym, mogą być skierowane do faktycznych lub ewentualnych skarżących w postępowaniu zagranicznym. Jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 14 opinii, jeżeli adresat takiego zakazu nie zastosuje się do niego, naraża się na postępowanie w sprawie nieposzanowania orzeczeń sądu, które jest zagrożone karami, w tym karą pozbawienia wolności i zajęcia majątku.

21 Zarówno West Tankers, jak i rząd Zjednoczonego Królestwa prezentują pogląd, że zakaz nie może być niezgodny z rozporządzeniem nr 44/2001, ponieważ art. 1 ust. 2 lit. d) tego rozporządzenia wyłącza arbitraż z zakresu stosowania tego rozporządzenia.

22 W tym względzie należy przypomnieć, że przy ustalaniu, czy spór wchodzi w zakres stosowania rozporządzenia nr 44/2001, należy wziąć pod uwagę jedynie przedmiot tego sporu (ww. wyrok w sprawie Rich, pkt 26). Uściślając, podleganie zakresowi stosowania rozporządzenia nr 44/2001 jest uwarunkowana rodzajem praw, których ochronie służy dane postępowanie (ww. wyrok w sprawie Van Uden, pkt 33).

23 Postępowania takie jak przed sądem krajowym, które prowadzą do wydania anti-suit injunction, nie mogą zatem wchodzić w zakres stosowania rozporządzenia nr 44/2001.

24 Niemniej mimo że postępowania takie nie mieszczą się w zakresie stosowania rozporządzenia nr 44/2001, ich konsekwencje mogą jednak podważać skuteczność tego rozporządzenia, a mianowicie uniemożliwiać realizację jego celów, do których należy ujednolicenie reguł kolizyjnych w zakresie właściwości sądów w sprawach cywilnych i handlowych oraz swobodny przepływ orzeczeń w tych sprawach. Dzieje się tak w szczególności, gdy takie postępowania uniemożliwiają sądowi innego państwa członkowskiego wykonywanie jego właściwości przyznanej mu na mocy rozporządzenia nr 44/2001.

25 Należy więc zbadać, czy samo postępowanie wszczęte przez Allianz i Generali przeciwko West Tankers przed Tribunale di Siracusa jest objęte rozporządzeniem nr 44/2001, a następnie, jaki wpływ na to postępowanie ma anti-suit injunction.

26 W tym zakresie należy przyjąć, że — jak zauważył rzecznik generalny w pkt 53 i 54 opinii — jeżeli ze względu na przedmiot sporu, to jest rodzaj praw, których ochronie służy dane postępowanie, taki jak roszczenie odszkodowawcze, postępowanie to wchodzi w zakres stosowania rozporządzenia nr 44/2001, kwestia wstępna dotycząca możliwości stosowania zapisu na sąd polubowny, w tym między innymi jego ważności, również wchodzi w zakres stosowania tego rozporządzenia. Za taką konkluzją przemawia pkt 35 sprawozdania w sprawie przystąpienia Republiki Grecji do Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32, zwanej dalej „konwencją brukselską"), przedstawionego przez D. Evrigenisa i K. Kerameusa (Dz.U. 1986, C 298, s. 1). Stwierdza się w nim, że kontrola incydentalna ważności klauzuli arbitrażowej, którą przeprowadza się na wniosek strony złożony w celu zakwestionowania międzynarodowej właściwości sądu, przed który zgodnie z konwencją brukselską została pozwana, jest objęta tą konwencją.

27 Z powyższego wynika, że podniesiony przez West Tankers przed Tribunale di Siracusa zarzut niewłaściwości oparty na istnieniu zapisu na sąd arbitrażowy, w tym kwestia ważności tego zapisu, wchodzi w zakres stosowania rozporządzenia nr 44/2001, a zatem że do właściwości wyłącznie tego sądu należy wydanie rozstrzygnięcia w przedmiocie wskazanego zarzutu i jego własnej właściwości, zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. d) i art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia.

28 Co za tym idzie, okoliczność, że skutkiem wydania anti-suit injunction jest uniemożliwienie sądowi państwa członkowskiego, co do zasady właściwemu do rozstrzygania sporu na podstawie art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001, wydania orzeczenia — zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. d) tego rozporządzenia — w przedmiocie samej możliwości stosowania tego rozporządzenia do sporu, który mu podlega, oznacza jednoznacznie pozbawienie go uprawnienia do orzekania w przedmiocie własnej właściwości na mocy rozporządzenia nr 44/2001.

29 W związku z powyższym nasuwa się przede wszystkim wniosek, że anti-suit injunction, taki jak wydany postępowaniu przed sądem krajowym, jest niezgodny — co zauważył rzecznik generalny w pkt 57 opinii — z ogólną zasadą wynikającą z orzecznictwa Trybunału w odniesieniu do konwencji brukselskiej, zgodnie z którą każdy sąd, do którego wniesiono powództwo, sam ustala, na podstawie znajdujących do niego

zastosowanie przepisów, czy jest właściwy do rozstrzygnięcia wniesionego do niego sporu (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Gasser, pkt 48 i 49). Należy przypomnieć w tym zakresie, że rozporządzenie nr 44/2001 nie zezwala, poza kilkoma ograniczonymi wyjątkami pozostającymi bez znaczenia dla postępowania przed sądem krajowym, na kontrolę właściwości sądu jednego państwa członkowskiego przez sąd innego państwa członkowskiego (wyrok z dnia 27 czerwca 1991 r. w sprawie C-351/89 Overseas Union Insurance i in., Rec. s. 3317, pkt 24; ww. wyrok w sprawie Turner, pkt 26). Właściwość ta określona jest bezpośrednio przez reguły ustanowione w tym rozporządzeniu, w tym reguły dotyczące jego zakresu stosowania. Sąd jednego państwa członkowskiego nie jest więc w żadnym wypadku w lepszej pozycji, by wypowiadać się w przedmiocie właściwości sądu innego państwa członkowskiego (ww. wyroki: w sprawie Overseas Union Insurance i in., pkt 23; w sprawie Gasser, pkt 48).

30 Następnie należy zauważyć, że uniemożliwiając sądowi innego państwa członkowskiego wykonywanie uprawnień przyznanych mu przez rozporządzenie nr 44/2001, a mianowicie podejmowanie decyzji — na podstawie przepisów określających przedmiotowy zakres stosowania tego rozporządzenia, w tym jego art. 1 ust. 2 lit. d) — czy wspomniane rozporządzenie znajduje zastosowanie, anti-suit injunction podważa również zaufanie, które państwa członkowskie pokładają nawzajem w swoich systemach prawnych oraz organach ochrony prawnej i na którym został oparty system właściwości przewidziany w rozporządzeniu nr 44/2001 (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Turner, pkt 24).

31 Wreszcie gdyby na podstawie anti-suit injunction Tribunale di Siracusa nie mógł samodzielnie skontrolować wstępnej kwestii dotyczącej ważności lub możliwości zastosowania zapisu na sąd polubowny, strona mogłaby uniknąć postępowania sądowego przez samo powołanie się na ten zapis, skutkiem czego skarżący, który uważa go za nieważny, niewykonalny lub nienadający się do realizacji, byłby pozbawiony dostępu do sądu państwowego, do którego zwrócił się na podstawie art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001, a tym samym jednej z form ochrony sądowej, do której ma prawo.

32 W konsekwencji anti-suit injunction, taki jak stanowiący przedmiot postępowania przed sądem krajowym, nie jest zgodny z rozporządzeniem nr 44/2001.

33 Powyższy wniosek znajduje poparcie w art. II ust. 3 konwencji nowojorskiej, zgodnie z którym to sąd umawiającego się państwa, w którym wszczęto spór w sprawie, co do której strony dokonały zapisu na sąd polubowny, na żądanie jednej ze stron odeśle strony do arbitrażu, chyba że stwierdzi, że zapis jest nieważny, niewykonalny lub nie nadaje się do realizacji.

34 Uwzględniając powyższe rozważania, na zadane pytanie należy odpowiedzieć, że wydanie wobec danej osoby przez sąd państwa członkowskiego zakazu wszczynania i dalszego prowadzenia postępowania przed sądami innego państwa członkowskiego, z tego względu że takie postępowanie narusza zapis na sąd polubowny, jest niezgodne z rozporządzeniem nr 44/2001.

W przedmiocie kosztów

35 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem; do niego należy zatem rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

Wydanie wobec danej osoby przez sąd państwa członkowskiego zakazu wszczynania i dalszego prowadzenia postępowania przed sądami innego państwa członkowskiego, z tego względu że takie postępowanie narusza zapis na sąd polubowny, jest niezgodne z rozporządzeniem Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych.

Podpisy